

De Romeinse bewoning in de binnenstad Venlo. (1)

Wim Hupperetz

Inleiding

De nederzetting die vanaf de middeleeuwen Venlo wordt genoemd en in 1343 stadsrechten verkreeg, heeft een oorsprong die terug gaat tot aan het begin van onze jaartelling. Toen vestigden zich hier mensen voor langere tijd. Maar mensen gaan nooit zomaar ergens wonen. Het landschap en de bodemgesteldheid moesten aan bepaalde eisen voldoen. Goede landbouwgronden, de aanwezigheid van weidegebieden, droog gelegen gebied maar wel drinkwater in de buurt, dat zijn enkele belangrijke voorwaarden die in het Maasdal golden gedurende de Romeinse periode. De economische specialisatie (bv. graanverbouw, ijzerwinning, aardewerkproductie) stelden natuurlijk weer extra eisen aan de bodemgesteldheid.

In dit artikel zullen de gegevens met betrekking tot de Romeinse bewoning op het grondgebied van de huidige binnenstad van Venlo worden besproken.

In een aantal gevallen zal worden verwezen naar de Romeinse nederzetting nabij Blerick-Boekend aan de overzijde van de Maas. Deze nederzetting, waarvan delen momenteel archeologisch worden onderzocht, vormt in zekere zin een pendant van de Romeinse nederzetting te Venlo.

De indeling van de Romeinse periode geschiedt veelal in vroeg (10 - 70 na Chr.), midden (70-275 na Chr.) en laat (275- 400 na Chr.). De vroeg-Romeinse periode wordt vaak in samenhang met de late ijzertijd besproken. Uiteraard zijn er per nederzetting andere indelingen mogelijk. Zo kan de Romeinse bewoning te Venlo, naar aanleiding van de opgravingen in 1949 en 1950, in vier perioden worden verdeeld: (2)

- Periode 1 (ca. 10-40 na Chr.)
- Periode 2 (ca. 40-70 na Chr.)
- Periode 3 (ca. 70-100 na Chr.)
- Periode 4 (ca. 100-250 na Chr.)

De late ijzertijd (250- 50 v.Chr.) en de vroeg-Romeinse periode (50 v. Chr.-70 na Chr.)

De bewoningssporen uit de late ijzertijd komen vooral voor aan de westzijde van de Maas. Uit de binnenstad van Venlo zijn geen vondsten uit de late ijzertijd bekend maar enige bewoning in de directe omgeving van Venlo mag wel worden verondersteld. De nederzetting in Venlo-binnenstad is van vroeg-Romeinse oorsprong. De vroegste vondsten dateren uit de laat-Augustische/ vroeg-Tiberische tijd, dus uit de eerste twee decennia van de eerste eeuw. Het aardewerk (arretina, amforen), graffiti en fibulae duiden op een militaire nederzetting. Deze werd aangelegd op een hoog en dus droog gelegen zandrug die door twee beeklopen en de Maas werd begrensd (Fig.1). De vroeg eerste eeuwse vondsten zijn vooral bekend aan van een aantal vindplaatsen tussen de Maaskade en de Nieuwstraat. Opvallend is dat Italische sigillata alleen bekend is van een viertal

vindplaatsen tussen de Jodenstraat en de Maaskade. Deze militaire aanwezigheid moet waarschijnlijk in verband worden gebracht met een versterkte Maasovergang.

In dit verband kan gewezen worden op enkele nederzettingsterreinen (14, 16) en het bijbehorende grafveld (17) nabij Boekend aan de westzijde van de Maas. Van deze vindplaatsen zijn een aantal militaire vondsten bekend. De oortbandknop, een sierschijf (phalera) en enkele militaire fibulae duiden op de aanwezigheid van militairen in de vroeg-Romeinse periode.⁽³⁾

De eerste bewoningsperiode in Venlo-binnenstad werd waarschijnlijk afgesloten met een brand in de nederzetting. Een brandlaag bevatte onder andere arretina van servies 2 dat in gebruik was tot omstreeks 40 n.Chr.

Na deze brand werd de bewoning voortgezet maar het is onduidelijk of deze nog steeds van militaire aard was. Aan de Jodenstraat moet toen al vóór 70 een gebouw zijn neergezet waarvan de stenen fundering is teruggevonden. Deze periode werd wederom met een brand afgesloten, te dateren tussen 65-75. Het is verleidelijk om deze brandlaag te verbinden met de perikelen rond de Bataafse opstand van 68/69 na Chr. Overigens is het waarschijnlijk dat de (militaire?) nederzetting dan, door zich terugtrekkende, Romeinse militairen in brand is gezet zoals dat ook gebeurde met de castella langs de (Oude) Rijn.

Uit het grote aandeel van het aardewerk met een opslagfunctie (ruim 30%), afkomstig van diverse vindplaatsen in de nederzetting, valt af te leiden dat er veel natte en droge waar werd opgeslagen (Fig. 2). Dit gebeurde mogelijk met als doel om deze handelswaar weer te verkopen. Aangezien de militairen over contacten en muntgeld beschikten, waren zij óf meegereisde handelaren uitermate geschikt om als tussenhandelaar met de inheemse bevolking op te treden. Vooralnog blijft dit een hypothese die nadere studie vereist.

Samenvattend wijst veel erop dat Venlo in de vroeg-Romeinse periode werd bewoond door Romeinse militairen en geromaniseerde handelaren. Hun luxe servies bestond uit Italische terra sigillata en imitaties in Belgische waar en was soms voorzien van hun (ingekraste) naam. Verder werden ze voorzien van olijfolie in amforen afkomstig uit Spanje. Deze militairen waren afkomstig uit meer geromaniseerde en gemonetariseerde streken. Ze werden uitbetaald in muntgeld maar leefden in een streek waar ruilhandel de boventoon voerde. Muntgeld was voor de inheemse bevolking vooral van belang bij het betalen van belasting en voor de aanschaf van bijvoorbeeld een nieuw ploegijzer in de stad. De relatieve kostbaarheid van aardewerk kan soms ook worden afgelezen aan antieke reparaties van luxe aardewerk zoals terra sigillata.

De midden-Romeinse periode (70-250 n.Chr.)

Gedurende de tweede eeuw was er een toename van het aantal nederzettingen in het Maasdal. Verder zien we dat zowel in Venlo-binnenstad (Fig. 1) als in Venlo-Boekend, de nederzetting in deze periode haar grootste omvang bereikte. De functie van Venlo-Boekend is onduidelijk maar het zal vooral om een agrarische nederzetting gaan. Behalve de houtbouwsporen die tijdens een proefonderzoek werden aangetroffen wijzen dakpanresten op de aanwezigheid van steenbouw.⁽⁴⁾ Oppervlaktevondsten zoals gesmolten lood en een gietprop wijzen wellicht op metaalverwerking; al eerder is gewag gemaakt van brons- en ijzerbewerking.⁽⁵⁾ Verder kan deze nederzetting in de midden-Romeinse periode niet los worden gezien van de villa Hout-Blerick (Fig. 2, 43) op een afstand van ca. 2.5 km. Mogelijk betrof deze villa hier zijn (seizoens)arbeiders en moet deze nederzetting als een soort *Siedlungskammer* worden gezien.

De uitbreiding van de nederzettingen heeft waarschijnlijk aan het einde van de eerste eeuw plaatsgevonden. In de flavische periode (69-96) werd in de Jodenstraat een gemetselde kelder aangelegd op de plaats waar eerder al een gebouw met stenen fundering moet hebben gestaan. De kelder was voorzien van gevoegd metselwerk en had enkele gaten waardoor licht naar binnen kon komen. Verder kan de pottenbakkersoven in de Nieuwstraat deze uitbreiding wellicht dateren. De oven was in gebruik omstreeks 100 en markeerde toen wellicht de grens van de eerste eeuwse nederzetting. Vanwege de uitbreiding van de nederzetting kan deze brandgevaarlijke activiteit zijn verplaatst. Overigens is aan de Jodenstraat (20) (Fig.6) eveneens een misbaksel bekend dat gedateerd kan worden aan het einde van de eerste eeuw. Of ook op deze plaats aardewerk werd geproduceerd blijft vooralsnog onzeker.

Het karakter van de bewoning zal in de tweede eeuw zijn veranderd. Duidelijke aanwijzingen voor militaire aanwezigheid ontbreken. Wel is een militair dakpanstempel (Legio I) bekend dat werd gevonden op de hoek Goltziusstraat/ Martinusstraat. Hier bevonden zich de laat-middeleeuwse vestingwerken die werden aangelegd met grond die afkomstig was van de Lichtenberg in het centrum van Venlo. In de omgeving van de Lichtenberg werden tijdens stadskern-onderzoek enkele losse Romeinse vondsten gedaan. Hoewel duidelijke aanwijzingen ontbreken, moet ook hier rekening worden gehouden met Romeinse bewoning, mede gezien de exclusieve ligging.

De functie van de nederzetting Venlo-binnenstad kan slechts globaal belicht worden. Er zijn enkele aanwijzingen voor een ambachtelijke functie. De al eerder genoemde aardewerkproductie en een halffabriek van barnsteen wijzen in die richting. Verder kan hier een (periodieke) marktfunctie aan zijn gekoppeld.⁽⁶⁾ De nederzetting was gunstig gelegen aan een verbindingroute van de weg Tongeren-Nijmegen en Heerlen-Xanten. Uit de verspreiding van het Venlose aardewerk, binnen een straal van 15 km, kan wellicht een uitstraling van de Romeinse nederzetting worden afgelezen.

Uit een functionele vergelijking van het gevonden aardewerk uit Venlo-binnenstad, kan een verschuiving worden geconstateerd. Het aandeel van het voorraad-aardewerk liep terug van 30 % (eerste eeuw) naar 13.8 % (tweede eeuw) (Fig. 2). Deze sterke terugval kan ten dele zijn veroorzaakt door de grote aantallen niet scherp dateerbare grote dolia, die niet in de vergelijking zijn betrokken en mogelijk grotendeels thuishoren in de midden-Romeinse periode. Maar ook wanneer deze allemaal in de tweede eeuw thuishoren blijft het percentage achter bij het eerste eeuwse aandeel.

Het einde van de Romeinse bewoning moet in de derde eeuw hebben gelegen. Vierde eeuws aardewerk ontbreekt geheel. De muntvondsten kunnen wellicht aangeven wanneer de nederzetting werd verlaten. Zetten we de 17 munten uit in een histogram dan zien we dat de tweede eeuwse munten de boventoon voeren. De jongste munt is van Maximianus (284-305) en uit het midden van de derde eeuw (periode 14/15 = 238-275) zijn drie munten bekend (Fig.3).⁽⁷⁾ Hoewel tweede eeuws muntgeld nog tot ver in de derde eeuw circuleerde lijkt het aannemelijk dat de nederzetting in de tweede helft van de derde eeuw en waarschijnlijk gedurende het laatste kwart, werd verlaten.

1	220-27vC	7	96-117	13	222-238	18	307-337
2	27-14nC	8	117-138	14	238-260	19	337-348
3	14-41	9	138-161	15	260-275	20	348-364
4	41-54	10	161-180	16	275-284	21	364-383
5	54-68	11	180-193	17	284-306	22	383-402

Periodisering van de muntgrafieken. ⁽⁸⁾

De laat-Romeinse periode (275-500 n.Chr) en de vroeg middeleeuwen (500-1000)

Na de invallen uit de derde eeuw blijft de nederzetting Venlo-binnenstad gedurende enkele eeuwen onbewoond. Laat-Romeinse vondsten zijn niet bekend. De bewoning lijkt zich in deze periode te concentreren aan de westzijde van de Maas, waar de beter beveiligde noord-zuid verbinding Nijmegen-Maastricht-Tongeren liep. Duidelijke aanwijzingen van bewoning zijn bekend uit de kern van Blerick. Hier werden in de Antoniuslaan tijdens rioleringswerkzaamheden vondsten gedaan die in verband staan met een grafveld dat blijkens de vondsten in ieder geval in gebruik was van de vijfde eeuw tot in de zevende eeuw. ⁽⁹⁾ Waar zich de bijbehorende nederzetting bevond is onduidelijk.

Daarmee zijn we in de vroege middeleeuwen beland en moeten zich weer mensen hebben gevestigd te Venlo-binnenstad. Vondsten uit de negende en tiende eeuw zijn respectievelijk bekend nabij de Prinsenhof (Lohofstraat) en de Jodenstraat.

Conclusie

De exclusieve vroeg-Romeinse vondsten uit de binnenstad van Venlo maken duidelijk dat zich hier militairen hebben gevestigd. Bekijken we de ligging van de nederzetting, tussen twee beken op een zandige uitloper vlak aan de Maas, dan valt meteen de strategische positie op. De nederzetting moet dan ook worden gezien als een versterking ten behoeve van de Maasovergang.

Het Limburgse Maasdal kenmerkte zich in de Romeinse tijd door een agrarische economie. In enkele wegdorpen (rurale centra) was sprake van ambachtelijke specialisatie en (periodieke?) handel. De ambachtelijke specialisatie in Venlo betrof aardewerkproductie en waarschijnlijk ook barnsteenbewerking. Met name de aardewerkproductie is nu goed onderzocht en heeft opmerkelijke resultaten opgeleverd.

Het handelsaspect komt eveneens tot uiting, vooral als men Venlo-binnenstad vergelijkt met Venlo-Boekend. Het aandeel van het aardewerk dat werd gebruikt voor het bewaren van natte en droge waar is in Venlo (in de eerste eeuw) twee maal zo groot en wijst op een soort distributiecentrum.

Lijst van figuren

Fig.1 Venlo-binnenstad: de minimale omvang van de bewoning uit de vroeg-en midden-Romeinse periode

Legenda: 1: 18-19 m + NAP 2: 19-20 + NAP 3: oude beekloop A: bewoningssporen uit de

vroeg-Romeinse periode B: bewoningssporen uit de midden-Romeinse periode

Fig.2 Venlo-binnenstad: verhouding van het aardewerk naar functie

Fig.3 Munten uit Venlo-binnenstad

Literatuur

J. Aarts, J., *Geld uit de grond: een onderzoek naar de geldcirculatie en monetarisatie van de Maas-Demer-Schelde-regio*, onuitgegeven doctoraalscriptie, Universiteit van Amsterdam 1989

W.A. van Es, *De Romeinse muntvondsten uit de drie noordelijke provincies: een periodisering der relaties*, Groningen 1960

W. Hendriks, Oudheidkundige Bodembondsten te Venlo in: *De Maasgouw* 68 (1949), 99-100

W. Hendriks, Romeinse graven in Noord-Limburg. Brandgraven uit de 2e eeuw na Chr. te Lomm en Venlo in: *De Maasgouw* 73 (1954), 105-122

H.A. Hiddink, Rural centres in the Roman settlement system of Northern Gallia Belgica and Germania Inferior in: *Images of the Past. Studies on ancient societies in Northwestern Europe*, onder red. van N. Roymans en F. Theuws, Amsterdam 1992, 201-233

W. Hupperetz, 'Landesaufname' nabij de Boekend door W. Alberts, J. Gubbels en J. Numan. Intern verslag Goltziusmuseum, Venlo 1992

W. Hupperetz, *De collectie provinciaal-Romeinse archeologie*. Inventarisatie en voorlopige resultaten, Intern verslag Goltziusmuseum, Venlo 1993

J. Schatorjé, Oud ijzer bij de 'Romer' in: *Archeologie in Limburg* 39 (1989), 180-183

J. Schotten, *Verslag van de eerste fase van het archeologisch proefonderzoek in Tradeport-West/Heierhoeve, gemeente Venlo*, ongepubliceerd verslag, Venlo 1992

Noten:

1. Dit artikel is gebaseerd op de resultaten van de inventarisatie van de collectie provinciaal-Romeinse archeologie van het Goltziusmuseum uitgevoerd in 1992. De voorlopige resultaten zijn vastgelegd in een intern verslag (Hupperetz 1992).

2. Opgraving van de ROB (1949/50) onder leiding van prof. J. E. Bogaers. Bulletin & Nieuwsbulletin Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond jrg.3 kolom 73-74

3. Hupperetz 1992

4. Schotten 1992

5. Schatorjé 1989

6. Hiddink 1992

7. Zie ook: Hendriks 1949

8. Zie Van Es 1960 met aanpassingen van Aarts 1989.

9. Mondelinge mededeling drs J. Schotten; deze publiceert de vondsten in de Catalogus Pronkstukken (verschijnt september 1993).